

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VII (2015), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisor board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada/Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Košice) – Peter JUHÁS (Wien, A) – Branislav KLUSKA (Ružomberok) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava) – Milan SOVA (Bratislava) – Jozef TIŇO (Bratislava) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák
Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali aj Lionel Goh, Dagmar Kráľová FMA a Lucilla Tongeľová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verzou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 12/2015.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

„Lebo jeho milosrdenstvo je večné“

Náčrt korelácie integrity a milosrdenstva u vybraných biblických postáv a jej osvetlenie z psychologického hľadiska

Dagmar Kráľová FMA

Zvolanie, ktoré zaznieva z Ježišových úst v Lukášovom evanjeliu: „Buďte milosrdní, ako je milosrdný váš Otec!“ (Lk 6,36), je pozvaním podobať sa Otcovi. Analogickou výzvou k Ježišovmu pozvaniu byť milosrdní u Lukáša je výzva k dokonalosti u Matúša: „Vy teda buďte dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec!“ (Mt 5,48). Obidve výzvy sa formálne inšpirujú známou výzvou kňazskej tradície z Knihy Levitikus: „Buďte svätí, lebo ja som svätý“ (Lv 11,44.45; 19,2; 20,7.26; porov. 1Pt 1,15-16), ktorá úzko súvisí so zložitou témou Božieho obrazu v SZ¹. Je vzájomný vzťah týchto troch výziev z kánonu Biblie iba otázkou formy alebo v prvom rade obsahu, a teda s antropologickými a teologicko-spirituálnymi dôsledkami?

Článok ponúka objasnenie vzájomnej podmienenosti milosrdného postoja a dokonalosti z biblického i psychologického hľadiska na príklade vybraných biblických postáv, ktorým Písmo prisudzuje dokonalosť, výzvu k nej alebo jej dosahovanie.

1 Metodologická premisa

Ako súčasť teoretických východísk nastolenej problematiky uvedieme najprv stručnú charakteristiku biblickej antropológie. Po nej vymedzíme kľúčové pojmy zvolenej problematiky ako svätosť, dokonalosť a milosrdenstvo, ktoré sú s antropológiou Biblie úzko späté. V nadväznosti na biblickú charakteristiku uvedených pojmov ponúkneme na ne pohľad zo strany psychológie. Na záver

---

¹ Porov. HROBŇ, *Imago Dei* ako proces, 174-176.

prvej časti príspevku načrtneme metodologické kroky uplatnené v jadre článku spolu s priblížením jeho štruktúry.

V *biblickej antropológii* je základné chápanie človeka holistické: Hebrej vidí človeka vždy v jeho celistvosti. Analytický prístup helénskej tradície, ktorý sa stal vlastným aj nám, je mu cudzí. Hebrejčina pri opisovaní neviditeľnej reality alebo psychických procesov človeka nutne používa obrazy, ktoré vychádzajú zo zmyslovej skúsenosti², čím sa na sémantickom poli pohybujeme v zložitej situácii. Keď Písmo hovorí o celom človeku, chce ho vystihnúť v jeho integrite a zároveň významovými odtieňmi vyjadruje bohatstvo jeho vnútorného života. V syntetickom biblickom chápaní sú časti ľudského tela organicky spojené so základnými funkciami celého človeka: jeho poznávaním, cítením i konaním. Za stred človeka, nielen ako sídlo jeho pocitov, ale aj súdnosti, považuje *srdce* (לֵב). Podľa hebrejského chápania bytie nie je stabilná, ale dynamická veličina³.

Adjektívum *svätý* (שֶׁדִּי) je v SZ principiálnou Božou vlastnosťou. Často vyjadruje Pánovu najvnútornejšiu podstatu, nevýslovnú, ľudské chápanie presahujúcu odlišnosť a zásadnú oddelenosť Boha od všetkého stvoreného (Iz 6,3; Dan 4,8; porov. Zjv 9,24). V SZ sa jednotlivcovi bežne neprivlastňuje (porov. 2Kr 4,9). Niekedy sa vzťahuje na spoločenstvo Izraela čiže na Boží ľud, oddelený od iných národov (Ex 19,6), alebo sa ním označujú veci vyňaté z profánneho užívania (Ex 30,32)⁴.

V biblickom význame adjektívum *dokonalý* (תָּמִים, תָּמֵם) súvisí s Božím obrazom, jeho svätosťou. Chápe sa ako *integrita, celistvosť, neporušenosť* subjektu vo význame, že mu nič nechýba⁵. Ak sa ňou charakterizuje človek, tak namiesto rituálnej vhodnosti, čiže telesnej integrity, stojí v popredí jej významu morálna integrita, v zmysle *mravnej čistoty*⁶. Je však potrebné dodať, že v jazyku Biblie a v zmysľaní, ktoré sprostredkúva, morálna integrita nevyklučuje ľudskej

² Už tradične sa v hebrejskej antropológii podrobnejšie sledujú nielen tri základné koncepty: *duša* (נֶפֶשׁ), *telo* (בָּשָׂר) a *duch* (רוּחַ), ale aj pojmy ako *srdce* (לֵב), *obličky* (פְּלִיטָה), *vnútro* (רֵחַקִּים), *vnútornosti* (מַעֲיָה). Porov. TIŇO, Človek z pohľadu biblickej antropológie, 88.

³ Porov. KASPER, *Milosrdenstvo*, 64-70.

⁴ Poznamenávame, že podľa Novotného v staršej hebrejčine môže byť svätosť vyjadrená aj spoluhláskovým kmeňom חסד (חֶסֶד), čo znamená *láskavý, milosrdný*; porov. 2Sam 22,26). Čiže spoluhláskový kmeň חסד mohol byť spoločný pre adjektívum *svätý* aj *milosrdný* (porov. NOVOTNÝ, *Biblický slovník*, 1018).

⁵ Porov. FARKAŠ, *Personalistický rozmer integrity*, 11-19.

⁶ Porov. DUBOVSKÝ, *Genesis*, 250.

prirodzenosti vlastnú ohraničenosť. Naopak, predpokladá jej prijatie a napredovanie v dokonalosti aj s jej pomocou.

Pojem *milosrdenstvo* je v Biblii veľmi komplexný. Milosrdný postoj Boha sa vyjadruje predovšetkým pojmami רַחֻם a חַסְדִּים , ktoré sa svojimi odtienkami vzájomne dopĺňajú⁷. Výraz רַחֻם ⁸ vyjadruje skôr vôľovú dispozíciu alebo preukázanie milosrdenstva. „Neopisuje v prvom rade efekt pre prijímateľa, ale vlastnosť toho, od koho [prejavené milosrdenstvo] pochádza“⁹. Pojmom חַסְדִּים ¹⁰ sa vyjadruje skôr vnútorné, spontánne, niekedy až neovládateľné emotívne hnutie. Podľa návrhu Štrbu ho prekladáme ako *zľutovanie* v zmysle súcitnosti, ktorej prejavom alebo výsledkom môže následne byť milosrdné konanie. Adjektívum חַסְדָּן uprednostňujeme prekladať výrazom *ľútostivý*. Osobe prisudzuje nielen vlastnosť súcitu, ale i vnútorného pohnutia, ktoré ho môže iniciovať ku konaniu¹¹.

Aj keď *psychológia* nepracuje s pojmom svätosť, stále viac odborníkov uznáva, že práve rozvíjanie spirituálnej dimenzie osoby má neodmysliteľnú funkciu v jej integrácii¹². Integrovanú čiže psychologicky dokonalú osobu považuje za vrcholne realizovaného, naplneného jednotlivca, ktorý dosiahol cieľ

⁷ Prehľadnosť a jasné chápanie biblických pojmov, týkajúcich sa milosrdenstva, môže zatieňovať nejednotnosť prekladov. Preto sa v ďalšom budeme orientovať návrmi prekladu, ktorý poskytuje článok ŠTRBA, *Ľútostivý a milostivý Boh*, 22-59.

⁸ Z celkového uplatnenia v hebrejskej Biblii predstavuje najčastejšiu Božiu vlastnosť, a nie až tak ľudskú (porov. CLARK, *The word Heseḏ in the Hebrew Bible*, 267-268). Podľa Štrbu רַחֻם „nezávisí“ od podnetu zvonka (ŠTRBA, *Ľútostivý a milostivý Boh*, 27). Výraz רַחֻם sa najčastejšie spája so slovesom *robit'*, čo tiež ukazuje, že milosrdenstvo je predovšetkým konkrétny postoj, ktorý človek môže prejavovať (dosl. robit'), ale aj odoprieť, odňať alebo zbaviť. To znamená, že chápanie milosrdenstva sa spája so slovesami, ktoré zdôrazňujú jeho praktické uskutočňovanie (porov. TRSTENSKÝ, *Téma Božieho milosrdenstva*, 20-21).

⁹ ŠTRBA, *Ľútostivý a milostivý Boh*, 55.

¹⁰ V hebrejskej Biblii sa v porovnaní s רַחֻם (245x) uplatňuje חַסְדִּים zriedkavejšie (39x).

¹¹ Porov. ŠTRBA, *Ľútostivý a milostivý Boh*, 52-55.

¹² Klasikom psychológie náboženstva, ktorý rieši vplyv spirituality na rozvoj osobnosti, je Antoine Vergote so svojím dielom *Psychologie religieuse*. Karol Wojtyła hovorí o integrácii osoby z filozofického hľadiska ako o komplementárnom aspekte transcencie (porov. WOJTYŁA, *Persona e atto*, 341). Podľa Trojana je teocentrická autotranscendencia najplnším potvrdením dôstojnosti človeka (porov. TROJAN, *Potrzeby psychiczne i wartości oraz ich implikacje religijne*, 165). Ďalej môžeme spomenúť Řičana s dielom *Psychologie náboženství a spirituality*.

svojej existencie¹³. Podobne ako v Biblii, v ktorej sa pod dokonalosťou nerozumie sterilný perfekcionizmus, ani v psychológii integrita osoby nie je raz navždy dosiahnutým stavom, ale dynamickou skutočnosťou čiže neustálym úsilím o integráciu¹⁴. V tomto zmysle psychologicky zrelá osoba sa vyznačuje vedomím vlastnej jednoty a vnútornej kontinuity. Prejavom integrovanej osoby je konzistencia v záťažových situáciách, ktorú podmieňuje harmonická súčinnosť jej troch základných procesov: poznávania, cítenia, konania¹⁵. Ďalším znakom integrovanej čiže psychologicky dokonalej osoby je schopnosť kognitívnej a emotívnej empatie, ktorá predpokladá decentralizáciu od seba, čo je opakom egocentrizmu. Ak osoba na základe empatie odpovedá na potreby druhého človeka aktívnym súcitom, osvedčuje svoju integritu synergiou decentralizovaného poznávania, cítenia a konania čiže milosrdenstvom¹⁶. Z psychologického hľadiska je teda milosrdné konanie prejavom integrity osoby čiže osoby s pozitívne funkčnou synergiou základných psychologických procesov.

Toto teoretické vovedenie má umožniť primárne kroky v zmysle interdisciplinárneho dialógu medzi biblickou antropológiou a psychológiou, ktoré sú adekvátne pre danú problematiku¹⁷. Odpoveď na otázku, nastolenú hneď

---

¹³ Významní autori ako Abraham H. Maslow a Carl R. Rogers sa venovali podmienkam a prejavom dosahovania tzv. vrcholnej skúsenosti plne realizovaného integrovaného človeka (porov. KING, *Climbing Maslow's Pyramid*; THORNE, *Carl Rogers*).

¹⁴ Pojmy integrácia, proces integrácie sú samozrejme komplexné. V príspevku sa podčiarkuje kľúčový bod osobnej integrity, ktorým je integrácia emócií. Porov. MAGNA, *Dalla perfezione alla integrazione*, 55-63.

¹⁵ Myslenie zohráva významnú úlohu v hodnotení možností, v orientácii rozhodnutia, vo výbere prostriedkov a konkrétnych spôsobov uskutočnenia daného rozhodnutia. Konatívne procesy úzko súvisia s racionálnou a emocionálnou dimenziou jednotlivca. Emócie aktivizujú, udržujú, vymedzujú, regulujú a organizujú jeho konatívne procesy (porov. NAKONEČNÝ, *Lidské emoce*, 32). Pre dosahovanie integrity je dôležitý vyvážený rozvoj všetkých troch zložiek osoby bez podčiarkovania ktorejkoľvek z nich. Z hľadiska dynamickej psychológie sú práve emócie so svojou integratívnou úlohou v psychike človeka podstatnou súčasťou morálne pozitívneho konania a kľúčom k spoznávaní psychologických javov v ňom (porov. JERVIS, *Psicologia dinamica*, 28-31).

¹⁶ Porov. STEVANI, *Per una vita religiosa oltre le dicotomie*, 141 a tiež STEVANI, *La dimensione evolutiva della capacità di empatia*, 347-372; KASPER, *Milosrdenstvo*, 32-36. Porov. tiež DECETY – ICKES, *The Social Neuroscience of Empathy*; OMDAHL, *Cognitive Appraisal, Emotion, and Empathy*.

¹⁷ Pre bližšie objasnenie možností uplatnenia psychologického prístupu v exegeze porov. KRÁĽOVÁ, *Oči všetkých sa upreli na neho*, 16-29.

v úvode príspevku, načrtujeme v troch metodologických krokoch. Prvým je vyhľadanie postavy z kánona, ktorej Biblia privlastňuje dokonalosť čiže integritu. V druhom kroku budeme u jednotlivých biblických postáv, ktorých dokonalosť dosvedčuje posvätný text, sledovať koreláciu ich osobnej integrity s prejavmi milosrdenstva. Napokon pre pozorovaný vzájomný vzťah dokonalosti a milosrdenstva u daných postáv dejín spásy načrtujeme jeho interpretáciu z psychologického hľadiska so zámerom bližšie dokumentovať, ako je v kánone preukázateľný súvis medzi integritou osoby a jej milosrdným postojom.

Z hľadiska štruktúry príspevku sa budeme venovať najprv postavám SZ s termínmi hebrejskej Biblie¹⁸, potom postavám NZ s použitím gréckej terminológie. Na záver načrtujeme syntézu kánonickej lektúry¹⁹ zvolenej problematiky a psychologických pozorovaní, ktoré s ňou súvisia, čiže zhodnotíme, či sa základné psychologické predpoklady milosrdenstva odrážajú aj v biblickej antropológii, a tým v celých dejinách spásy.

2 Integrita osoby a jej milosrdenstvo v Starom zákone

Vzhľadom na človeka sa adjektívum *dokonalý*, *celistvý* (קַמִּלִּים) v SZ používa pomerne málo. U *Adama*, ktorý pochádza priamo z Božích rúk a je stvorený na jeho obraz a podobu, sa dokonalosť jednoducho predpokladá. Adam prejavuje aj psychologickú integritu: spoznáva Božie stvorenie (poznanie), dáva zvieratám mená (konanie) a vyjadruje radostný úžas (cítienie), a to v harmonickej súčinnosti (Gn 2,19-23). Aj na *Adama* môžeme vzťahovať slová proroka Ezechiela kráľovi Týru: „Bezchybný (קַמִּלִּים) si bol na svojich cestách odo dňa, čo si bol stvorený, až kým sa nenašla na tebe vina“ (Ez 28,15). Túžbou byť ako Boh, Adam (Gn 3,5) v istom zmysle odmieta svoju Bohom darovanú ľudskú identitu. Ako dôsledok objavuje svoju nahotu (v. 7) a projektuje svoju vnútornú

¹⁸ Okrem deuterokánonickej knihy Tobáš, pri ktorej použijeme grécky text LXX podľa RALPHS, Alfred – HANHART, Robert (eds.): *Septuaginta. Editio altera*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.

¹⁹ Predmetná kánonická exegéza, resp. kánonická kritika (*canonical criticism*), sa snaží vykladať text Biblie z hľadiska celistvosti a jednoty Písma, teda vo svetle kánonu Písma, ktoré je zbierkou posvätných spisov, prijatej komunitou veriacich ako norma viery, pričom konečným cieľom kánonického výkladu je platné porozumenie textu aj pre dnešok (porov. PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA, *Interpretácia Biblie v Cirkvi*, 53-55). Klasickými dielami kánonického prístupu sú CHILDS, *Biblical Theology of the Old and New Testament*; SANDERS, *Canon and Community*. Porov. JANČOVIČ, *Kánonický prístup*, 2-19.

neistotu na Boha, ktorého prestáva poznávať ako dobrého. Na základe skresleného poznania vznikajú v ňom negatívne emócie strachu (v. 10), čoho dôsledkom bolo neadekvátne konanie (v. 8). Narušil sa súlad jeho základných psychologických procesov, čiže stratil svoju vnútornú celistvosť²⁰.

Božia odpoveď na neposlušnosť človeka a stav jeho dezintegrácie po nej je hneď od začiatku súcitným postupom, ktorý sa prejavil nielen jeho ústretovosťou voči prvým ľuďom (Gn 3,9) a prísľubom záchrany skrze potomstvo ženy (v. 15), ale aj konkrétnym skutkom ich oblečenia (v. 21). V tomto obraze o neposlušnosti človeka sa hneď na začiatku Biblie prejavuje Pánovo zľutovanie. Božie milosrdenstvo bude počas celých dejín spásy nevyhnutné na dialóg lásky s človekom, ktorý sa nechal zviest' na nesprávnu cestu.

Obrazom znovustvoreného, a teda *dokonalého* (דָּמִי) človeka je *Noe* (Gn 6,9a; 7,1; porov. 6,8; porov. tiež Sir 44,17a), ktorý „kráčal s Bohom“ (וַיִּתְּרַם אֵת אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים; 6,9b). Spojenie *kráčať s Bohom* vyjadruje život v jednote s Božou vôľou a je alúziou na Henocha (Gn 5,22.24)²¹. Počas potopy Noe prejavuje konzistentné správanie a empatiu k stvoreniu (8,6-11). Po potope má bezprostrednú účasť na Božom prísľube milosrdenstva voči celému stvoreniu (9,11; porov. 8,21-22) a stáva sa zmieriteľom (Sir 44,17b).

Ďalšou postavou SZ a prvým človekom viery je *Abrahám* (porov. Gn 17,5), ktorému Pán priamo adresuje výzvu k integrite: „buď dokonalý“ (וְהָיָה דָּמִי; v. 1b), spolu s nabádaním kráčať v jeho prítomnosti (וַיִּתְּרַם אֵת אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים; v. 1a). Realizáciu Abrahámovho napredovania v dokonalosti, a teda aj v psychologickej celistvosti, naznačuje aj biblický text. Napríklad jeho nadštandardnou osobnou konzistenciou pri obetovaní syna Izáka (Gn 22), ale aj zápasom o Pánovo zľutovanie nad obyvateľmi Sodomy na základe vlastného súcitenia (18,22-32). Príhovor za obyvateľov Sodomy je zároveň prvým biblickým dialógom človeka s Pánom, ktorého námetom je prosba o zľutovanie²². Toto svedectvo Abraháma,

²⁰ Celistvosť osoby sa v SZ odporúča aj vo formule príkazu lásky k Bohu (porov. Dt 6,5; 10,12; 1Kr 8,61).

²¹ Porov. DUBOVSKÝ, *Genesis*, 250. Pojmy ako *ísť*, *kráčať* (הלך), *cesta* (דרך) sa v Biblii vyskytujú často a vyjadrujú napredovanie nielen fyzické, ale predovšetkým osobné dozrievanie a dozrievanie vo viere.

²² Pôvodný text tu podľa poznámok židovskej tradície znel: „Pán stál pred Abrahámom“ (porov. DUBOVSKÝ, *Genesis*, 425), čo môže naznačovať bezpríkladnú Božiu disponibilitu pre príhovor človeka.

prvotné v Biblii, ukazuje, že eminentným prejavom súcitu je autentická modlitba príhovoru.

Aj keď sa adjektívum מְיִתֵּן pri postave *Mojžiša* v Písme nepoužíva, jeho smerovanie k integrite môžeme odvodiť zo svedectva o jeho *tichosti* a *pokore* (Nm 12,3; Sir 45,4). V tom zmysle, ako ich Biblia dosvedčuje, môžu byť prejavom jeho osobnostnej konzistencie a harmonickej súčinnosti základných psychologických procesov. Prosba o Božie zmilovanie pre hriech ľudu je u Mojžiša, v porovnaní s Abrahámom, zosilnená predovšetkým v Ex 32,12-13.32. Vo veľkej intimite Pán Mojžišovi zjavuje, že je Bohom „ľútostivým a milostivým“, aby sa čo najjasnejšie vyjadrila jeho odpúšťajúca blahosklonnosť²³. Prostredníctvom Mojžiša Pán dáva ľudu poznať, že je Bohom milosrdenstva (34,5-7). Božie zmilovanie je tu znova, ako v prípade Noema a Abraháma, podmienené partnerským vzťahom Boha s človekom. Pán sa nechá na podnet Mojžiša obmäkčiť a koná podľa jeho prosieb, pričom z Pánových úst, podobne ako v Gn 3,15, zaznie v Ex 34,6-7 „evanjeliová“ zvesť, že človek je aj popri treste obdarený jeho neúmerne veľkým milosrdenstvom (porov. Rim 9,15-18)²⁴. Zároveň však Mojžiš robí dlhoročnú cestu integrácie vlastnej slabosti, počnúc zabitím Egyptana (Ex 2,12) až po pochybnosti o Pánovej moci pred ľuďom (Nm 20,11-12; porov. 27,14). Skúsenosť vlastnej krehkosti a Božieho odpúšťajúceho prijatia ho naučila konať podobne (Nm 12,13).

Postupom dejín spásy sa Božie odporúčenie k integrite (*bud' dokonalý* – תְּמִים תִּהְיֶה; Dt 18,13) rozširuje na celý Izrael podobne, ako sa viacnásobná výzva k svätosti v Knihe Levitikus adresuje Božiemu ľudu (Lv 11,44.45; 19,2; 20,7.26). V Druhej knihe Samuelovej *Dávid* sám vyznáva pred Pánom svoju celistvosť (2Sam 22,24; porov. Ž 26,1.11), ktorá je v protiklade s rozdeleným srdcom Šalamúna (1Kr 11,4.9). A to aj napriek neprávostiam, ktorých sa dopustil a ktoré

²³ „... text Ex 33,19[b] [וְהָיָה לְפָנָיו וְחָנְתִי אֶת־אֶשְׁרֵךְ אֲהוֹן וְרַחֲמֵתִי אֶת־אֶשְׁרֵךְ אַרְחֵם] ... nezahŕňa termín חָנַן, ale kľúčové slovtvorné korene רָחַם «zľutovať sa» a חָנַן «zmilovať sa».“ (ŠTRBA, *Ľútostivý a milostivý Boh*, 30.) Z formálneho hľadiska je analogický s textom Ex 3,14. Porov. TIŇO, *Exodus*, 855-856.

²⁴ „Podobne ako Noemova pozícia v Gn 6–8, aj pozícia Mojžiša v Ex 32–34 je priaznivá pred Pánom. Noe požíval milosť u Pána od začiatku až do konca. Iba v Gn 6,8 a Ex 33,12 sa v Písme hovorí o človeku, že «našiel milosť v očiach Pána». Noe a Mojžiš sú tak svojím postavením pred Bohom jedineční“. JANČOVIČ, *V srdciach sa vrátili do Egypta*, 270-274; porov. tiež TIŇO, *Exodus*, 860-862.

ľuďmi. Tóbi sám hovorí o svojich cestách pravdy, o svojej spravodlivosti, mnohých skutkoch milosrdenstva (ὁδοὶς ἀληθείας [...] δικαιοσύνης [...] ἐλεημοσύνας πολλὰς ἐποίησα; 1,3; porov. 1.16; 12,9; 14,2) a zároveň kajúcne vyznáva svoju hriechnosť (3,3-5). Podľa SSV prekladu SZ i jeho manželka Anna naráža – aj keď ironicky – na jeho *dokonalosť* a *milosrdenstvo* zároveň (Tob 2,14; LXX uvádza Ποῦ εἰσιν αἱ ἐλεημοσύναι σου καὶ αἱ δικαιοσύναι σου;)²⁹. Na konci života Tóbi chváli milosrdného Boha (13,2.8) a odporúča *konat' spravodlivosť* (ποιήσατε δικαιοσύνην, 13,8) a *milosrdenstvo* (ποιοῦντες ἔλεος, 14,7; porov. vv. 10.11).

Protikladom k uvedeným postavám³⁰ je postoj *Jonáša*, ktorý sa vyhýbal Pánovým cestám (Jon 1,3.10); prejavuje nekonzistentnosť (1,12; 4,3.8), sústredenosť na seba (4,1.8b.9b) a nedostatok empatie (v. 10). Z posvätného textu vyplýva, že Jonáš kognitívne vie, že Pán je ľútostivý (v. 2), ale emotívne to zrejme dostatočne neprežil a neprijal. Na základe toho možno zvažovať, že emotívne neintegroval vlastnú ohraničenosť, a preto nedokázal prijať ani ohraničenosť Ninivčanov³¹, viesť s Pánom dialóg o zľutovaní nad mestom (vv. 4.9-11) a stať sa prostredníkom milosrdenstva tým, ku ktorým bol poslaný.

Pojem *dokonalý, celistvý* (דִּקְדֻקָּה ;דִּקְדֻקָּה) bezprostredne aplikovaný na Pána v Biblii nenachádzame (porov. Jób 37,16)³². Pánovo milosrdenstvo však nie je potrebné odvodzovať od jeho integrity, lebo v celých dejinách spásy sa uvádza ako jeho dominantný atribút. Ak však *integritu* rozumieme aj v zmysle harmonickej súčinnosti základných psychologických procesov, nájdeme jej symbolicko-antropomorfné vyjadrenie už v Gn 1. Podľa svätopisca Boh nielenže tvorí čiže koná (vv. 4b.7a.16a.17a.21a.25a.27), ale aj vidí, t. j. poznáva

²⁹ V LXX sa pojem *svätosť* a *dokonalosť* človeka najčastejšie interpretuje ako *spravodlivosť*. Zároveň je pojem *spravodlivosť* blízky aj výrazom ako *priamosť, pravosť*. Označuje totiž celistvé zachovávanie všetkých Božích príkazní, a teda aj *bezúhonnosť*, ale aj *spravodlivosť* v perspektíve milosrdenstva (porov. LÉON – DUFOR, *Slovník biblickej teológie*, 1202-1211). Porov. Jób 1,1: ἀληθινός (*pravdivý*), ἄμεμπτος (*bezúhonný*), δίκαιος (*spravodlivý*).

³⁰ V SZ nachádzame aj mnohé ďalšie postavy s postojom milosrdenstva a s modlitbou príhovoru, napríklad: Est 14,3-19; Dan 3,26-45; Jdt 9,2-14 a pod., ktorých integritu Písmo naznačuje morálnou a fyzickou krásou.

³¹ Na náboženskej rovine to môže poukazovať na neintegrovanie vlastnej hriechnosti, čo prekáža osobnému prežitíu Božieho zľutovania. Zrejme preto Jonáš nebol schopný akceptovať ani hriechnosť iných.

³² Až v NZ sa hovorí o dokonalej Božej láske (ἡ ἀγάπη αὐτοῦ ... τετελειωμένη ἐστίν; 1Jn 4,12).

to, čo vykonal (vv. 4a.10b.12b.18b.21b.25b.31a), a hodnotí to ako *dobré* (vv. 4a.10b.12b.18b.21b.25b.31a), čím je vyjadrený jeho pozitívny emotívny postoj³³. Z biblického textu prvého opisu stvorenia je vzhľadom na sedemnásobné vyjadrenie súčinnosti základných psychologických zložiek osoby evidentná plnosť Božej integrity. Jeho absolútna dokonalosť sa navonok prejavuje aj veľkoleposťou celého stvorenia. Plnosť Božej integrity je zárukou jeho dokonalej konzistencie, a tým aj stálosti jeho milosrdného postoja v čase a priestore čiže – poetickými slovami Biblie – večnosti jeho milosrdenstva³⁴.

Božia integrita presahuje ľudské chápanie a skúsenosť a v Písme je vyjadrovaná časť opísom nielen súčinnosti Pánovho dokonalého poznávania a konania, ale aj synergiou s jeho emóciami. K najvzácnejším a v mravnom zmysle najvyšším Pánovým emóciám v SZ patrí *zľutovanie* (מִחֲמַדָּה od מַחַד – *materské lono*), ktoré následne môže byť sprevádzané aj opísom jeho milosrdného postoja a konania (דַּחַד) čiže skutkami konkretizovaným zľutovaním. Božie zľutovanie a milosrdenstvo s človekom už v SZ najplnšie vyjadruje nielen Božiu dokonalosť, ale nakoniec i jeho svätosť.

3 Integrita osoby a jej milosrdenstvo v Novom zákone

Božiu transcendentálnu inakosť čiže svätosť, ktorú SZ vymedzuje iba na Pána, nachádzame v NZ privlastnenú Ježišovi hneď pri jeho zvestovaní: „A preto aj dieťa bude sa volať *svätým* (ἅγιον), bude to Boží Syn“ (Lk 1,35b; porov. Mt 1,18)³⁵. O Ježišovej, podobne ako SZ o Pánovej dokonalosti čiže integrite, sa evanjeliá priamo nevyjadrujú. V Liste Hebrejom, ktorý sa vyznačuje vzácnou integráciou ľudských a božských atribútov Ježiša, však nachádzame o nej svedectvo: „A keď dosiahol dokonalosť“ (καὶ τελειωθεὶς; Heb 5,9), a to práve

³³ Porov. DUBOVSKÝ, *Genesis*, 84. Zároveň je v Gn 1 vyjadrená aj neoddeliteľná súčinnosť Pánovho poznávania, cítenia a konania. K jeho konaniu sa môže priradiť i sloveso *povedal* (vv. 3.6.9.11.14.20.24.26.28.29), ktoré je u Pána zároveň skutkom.

³⁴ Božie milosrdenstvo je až 41-krát motívom chvály a oslavy Pána v mnohých liturgických textoch formuláciou „lebo jeho milosrdenstvo trvá naveky“ (יְיָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר; porov. napr. Ž 118,1). Aj Božia dobrota vyjadrená slovami „lebo Pán je dobrý“ v spojitosti s preukazovaným milosrdenstvom je v hebrejskej poézii častým motívom pre oslavu a chválenie Pána.

³⁵ Ježišovu svätosť dosvedčuje aj Peter (Jn 6,69), ba i démoni (Lk 4,34; Mk 1,24).

cez prijaté utrpenie. Integritu Ježiša ako dokonalého obrazu Boha znovu nastoľujú novozákonné spisy (2Kor 4,4; Kol 1,15; Hebr 1,3; porov. 1Kor 2,6)³⁶.

Okrem týchto konkrétnych, slovné vyjadrených indikácií o Ježišovej dokonalosti, vo všetkých evanjeliách sa nachádza mnoho svedectiev o jeho výnimočnej osobnostnej konzistencii v záťažových situáciách, ktorá potvrdzuje integritu jeho osoby aj z prirodzeného hľadiska³⁷. V evanjeliách sa poukazuje aj na mimoriadnu Ježišovu schopnosť decentralizácie, ktorá sa prejavovala kognitívnou a emotívnou empatiou³⁸. Jeho eminentnú schopnosť zľutovania dosvedčujú všetci synoptici priamo v Ježišovom prejave voči núdznym³⁹. Evanjeliá dokumentujú Ježišovo autentické poznávanie, konanie i emócie v ich synergii, na ktorú ukázkovo upozorňuje Lukáš pri udalosti vzkriesenia naimského mladíka (Lk 7,11-17). Ježišova decentralizácia sa prejavila kognitívnou empatiou (v. 13a: *uvidel* – ἰδὼν)⁴⁰ spolu s emotívnou empatiou (v. 13b: *bolo mu ľúto* – ἐσπλαγχνίσθη) čiže empatiou, ktorá „videla“, t. j. poznala a zároveň chápala a mala emotívnu účasť na celkovej situácii matky – vdovy⁴¹. Synergia kognitívnej a emotívnej zložky empatie podnietila Ježiša k milosrdnému postoju (v. 13c) a skutku slovom, ktoré malo nadprirodzenú moc (v. 14: *povedal* – εἶπεν).

Rovnakú synergiu kognitívnej a emotívnej zložky empatie (ἰδὼν – ἐσπλαγχνίσθη) spolu s aktívne prejavovým súcitom u Ježiša nepriamo dosvedčujú aj kľúčové podobenstvá z Lukášovho evanjelia o milosrdnom Samaritánovi (Lk 10,30-37; porov. v. 33b) a márnoträtom synovi (15,11-32;

³⁶ Porov. JANČOVIČ, Dar stvorenia, 42-54.

³⁷ Napríklad u Lukáša: 2,41-50; 4,16-30; 8,1-3; 9,51, ale aj v sporoch s farizejmi a zákonníkmi a napokon vo všetkých udalostiach Ježišovho umučenia a smrti (porov. KRÁĽOVÁ, *Integrálna evanjelizácia*, 102-108).

³⁸ Ježišova decentralizácia sa prejavuje aj v extrémnych situáciách umučenia (napr. Lk 23,28) a smrti (Jn 20,26-27).

³⁹ Porov. Mt 9,36; 14,14; 15,32; 18,27; 20,34; Mk 1,41; 6,34; 8,2; 9,22; Lk 7,13. Sloveso *zľutovať sa* (σπλαγχνίζομαι) používa Matúš a Marek až na jednu výnimku (Mk 1,41) voči skupine ľudí, zatiaľ čo Lukáš ho používa vždy vo vzťahu k jednotlivkej osobe. Vo vtedajšej dobe sa toto sloveso používalo na označenie nežnej láskavosti Boha voči ľuďom. Zodpovedá významu hebrejského koreňa חרר (Ex 33,19), „ktoré vo forme prídavného mena חררר definuje samotného Boha“. DUBOVSKÝ, *Marek*, 166.

⁴⁰ Božie empatické divanie sa (הִשָּׁרַף; הִשָּׁרַף) má bohatú starozákonnú konotáciu.

⁴¹ Bosetti nazýva Ježišovo zľutovanie hlbokým vnútorným citom s terapeutickou energiou (porov. BOSETTI, Luca evangelista della misericordia, 69).

porov. v. 20b)⁴². Obidve sú jedinečným vyjadrením Ježišovho a zároveň Otcovho milosrdenstva voči núdznemu či hriešnemu človeku⁴³.

Lukáš zachytil jednotu Ježišovej kognitívnej a emotívnej empatie čiže jeho zľutovanie aj v závere verejnej činnosti pri plači nad Jeruzalemom (Lk 19,41-44; ἰδὼν – ἔκλαυσεν; v. 41). Vrcholom Ježišovho milosrdného postoja je jeho odpúšťajúca modlitba príhovoru na kríži: „Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo robia“ (23,34), vzápätí konkretizovaná prísľubom raja kajúcemu lotrovi (23,43). Ježiš Kristus je tak nielen najdokonalejším prostredníkom medzi Bohom a ľuďmi (porov. 1Tim 2,5), ale i vteleným obrazom Otcovho milosrdenstva⁴⁴.

V Ježišovom učení, okrem odporúčania dokonalosti zástupom v Matúšovom evanjeliu: „Buďte dokonalí...“ (Mt 5,48), sa evanjeliá vracajú k integrite iba pri bohatom mladíkovi (19,16-22). Tento mladík sa pre Ježišovu ponuku k integrite: „Ak chceš byť dokonalý“ (εἰ θέλεις τέλειος εἶναι; v. 21) neotvára, nemá dostatočnú lásku k Ježišovi (decentralizácia) ani pochopenie a súcit (empatia) k chudobným, ktorým by rozdal svoj majetok (v. 22)⁴⁵.

⁴² Porov. ROSSÉ, *Il Vangelo di Luca*, 408-409, 612.

⁴³ Lukáš v porovnaní s Markom a Matúšom zámerne vynecháva sloveso σπλαγχνίζομαι tam, kde ho použili synoptici, aby ho dal do centra pozornosti pri vzkriesení naimského mladíka a vo svojich kľúčových podobenstvách. Okrem Ježišovho súcitu, ktoré je v evanjeliu potvrdené i slovne, vlastne celé jeho účinkovanie je motivované zľutovaním. Milosrdenstvo voči človeku je motívom nielen jeho uzdravovania a ostatných zázrakov, ale aj jeho vyučovania a viac-menej evidentne je najčastejšou hlavnou myšlienkou jeho podobenstiev (porov. Lk 7,41-42; 10,30-37; 13,6-9; 15,8-10; 15,11-32; 18,1-8; 18,9-8). Rovnako možno postoj milosrdenstva vnímať v Ježišových vzťahoch: odpustenie kajúcej žene (7,36-50), milosrdenstvo voči nepohostinným Samaritánom (9,52-56), ústretovosť voči Zachejovi (19,1-10). Porov. KRÁĽOVÁ, *Integrálna evanjelizácia*, 119.

⁴⁴ „Jeho predobrazom je Mojžiš, hovoriaci s Bohom z tváre do tváre, ktorý ho však nesmel vidieť. No Ježiš z lona Boha Otca prináša o ňom zvesť (porov. Jn 1,18) a zároveň stelesňuje Božie milosrdenstvo a odpúšťanie. Ježišove slová a skutky ponúkajú človeku účinný korektív, očisťujúci falošné predstavy a pohľady na Boha. Evanjelium SZ, vyjadrené v Ex 34,6-7, sa stáva v Ježišovi reálne dostupnou a neodvolateľnou dobrou zvesťou, večne platnou už nielen pre židovský ľud, ale univerzálne pre všetkých ľudí. Kontinuita SZ a NZ v kľúčovej téme milosrdenstva prozreteľnosťne tkvie v osobe Ježiša Krista“ (JANČOVIČ, *V srdciach sa vrátili do Egypta*, 275-276). Pre Lukáša je milosrdenstvo dokonalosťou Božej podstaty (SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium*, 358-365).

⁴⁵ Naopak Mária, prvá učeníčka, prejavuje súcit voči novomanželom, ktorým sa minulo víno (Jn 2,1-10). Jej oslovenie Ježiša (v. 3) je prvou, mimoriadne účinnou modlitbou príhovoru učeníčky NZ.

Napokon v Matúšovom evanjeliu nachádzame dvakrát výzvu „Milosrdenstvo chcem a nie obeť“ (ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν; Mt 9,13; 12,7; porov. Oz 6,6) a blahoslavenstvo *milosrdných* (οἱ ἐλεήμονες; 5,7). Lukášovské: „Buďte milosrdní...“ (Γίνεσθε οἰκτίρμονες...; Lk 6,36) je v dynamickom súzvuku s príkazom zákonníkovi, ktorému Ježiš rozprával príbeh o milosrdnom Samaritánovi: „Choď a rob aj ty podobne!“ (10,37). Podľa Ježiša ak bude zákonník konať milosrdne, bude „milovať bližného ako seba samého“ a zároveň Boha „z celého svojho srdca, z celej svojej duše, zo všetkých svojich síl a z celej svojej mysle“ (v. 27)⁴⁶. Tak splní zákon a bude dokonalý (vv. 25.26; porov. Rim 13,8). Alebo naopak, ak bude zákonník milovať Boha integrálne a odpúta sa dostatočne od seba, bude môcť byť prostredníctvom súcitu a milosrdenstva aj bližným.

V praxi prvotnej Cirkvi sa prví kresťania začali označovať ako svätí. Lebo tí, ktorých si Boh vyvolil, majú byť tiež svätí účasťou na Kristovej svätosti, totožnej so svätosťou Boha (porov. Jn 17,19)⁴⁷. Podobne ako o Ježišovej integrite v evanjeliách, tak ani o integrite jednotlivých učeníkov sa v NZ nehovorí. O smerovaní prvých učeníkov k integrite však môžeme uvažovať jednak na základe ich osobnej konzistencie v prenasledovaniach rôzneho druhu, ale aj na základe schopnosti zľutovania vo forme konaného milosrdenstva, odpúšťania alebo modlitby príhovoru⁴⁸. Pre ilustráciu môžeme spomenúť dve typické postavy.

Pri diakonovi Štefanovi, ktorý obsluhoval chudobných (Sk 6,5; porov. Lk 10,37), vydáva Lukáš niekoľkonásobné svedectvo o jeho *plnosti* (πλήρης), jednak vo viere a v Duchu Svätom (Sk 6,5), a tiež v milosti a sile (v. 8). Ďalej dokumentuje jeho hrdinskú konzistenciu pred veľradou (7,2-58) a pri kameňovaní (v. 59), s vrcholným prejavom milosrdenstva v prosbe za

---

⁴⁶ Vzhľadom na základné psychologické zložky osoby by sme príkaz lásky mohli interpretovať: milovať Boha z celej svojej mysle, t. j. kognitívne, z celého svojho srdca, t. j. emotívne, zo všetkých svojich síl, t. j. konatívne, a z celej svojej duše, t. j. spirituálne v zmysle spolupráce s milosťou. Na rozdiel od Dt 6,5 v NZ už nachádzame rozlišovanie srdca a mysle, čo bolo starozákonnému mysleniu cudzie a je výsledkom vplyvu helenizmu.

⁴⁷ Najprv sa prívlastok *svätý* dával členom prvotného spoločenstva v Jeruzaleme (Sk 9,13), potom sa šírilo na bratov v Júdsku (Sk 9,31-41) a konečne na všetkých veriacich (Rim 16,2). Porov. Sk 24,16; 1Kor 1,8; Ef 1,4; 5,27; Flp 1,10; 2,15; 3,6; Kol 1,22; 2Pt 3,14; Hebr 1,24; Zjv 14,5.

⁴⁸ Apoštoli, hneď na začiatku svojho poslania po Ježišom nanebovstúpení, prejavujú zľutovanie pri uzdravení chromého (Sk 3,1-10), alebo uzdravení Eneáša (9,32-35), či vzkriesení Tabity (9,36-41).

nezapočítanie hriechu svojim katom, ktorá zahŕňa aj jeho osobné odpustenie (v. 60)⁴⁹.

Aj Pavol, vedomý si svojej nehotovosti, ale i zacielenosti k integrite: „nie že by som už bol dokonalý, ale bežím“ (Ὁὐχ ὄτι [...] ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ ...; Flp 3,12), ju dosvedčuje svojim autentickým úsilím napredovať. Rovnako aj integráciou vlastnej slabosti, ktorú nazýva ostňom (2Kor 12,7). Vzhľadom na osobnú konzistenciu sa vyznačoval vytrvalou neohrozenosťou napriek množstvu prežitých utrpení, ktoré spájal s odpúšťaním (porov. 2Kor 4,8-10; 11,23-28). Voči trpiacim prejavoval nadštandardnú kognitívnu a emotívnu empatiu, ktorej sa stal autentickým učiteľom (Rim 12,15). Zvlášť List Rimanom dosvedčuje aj jeho heroickú zástupnú modlitbu v prospech židovských bratov (9,3; porov. 10,1).

4 Vzájomný vzťah integrity a milosrdenstva v kánone

Prvým sledovaným znakom nadobúdania autentickej integrity z *psychologického hľadiska* bola konzistencia protagonistov dejín spásy v záťažových situáciách. Všetky vyššie uvedené biblické postavy prejavovali nadpriemernú psychickú zdatnosť v rôznych ťažkostiach, ktorú podmieňovalo ich napredovanie v integrite. Aspoň čiastočne sa u nich mohla dokumentovať decentralizácia od seba samých vo forme kognitívnej a emotívnej empatie, prejavujúcej sa zľutovaním. Synergiu autentickeho poznávania, emócií a konania realizovali formou aktívneho súcitu čiže milosrdenstvom. Dôležitou súčasťou ich integračného procesu bolo kognitívne a emotívne prijatie vlastnej identity, vrátane ohraničeností.

Súčasný náboženský chápanie milosrdenstva je zvyčajne späté s odpustením previnení. Ako sme videli, biblické poňatie milosrdenstva je omnoho širšie. Okrem odpúšťania je zamerané predovšetkým na aktívnu pomoc núdznemu v akejkolvek podobe, vrátane príhovoru pred Bohom. Podľa jednotlivých textov z rôznych častí kánona je evidentný vzájomný vzťah milosrdenstva a integrity osoby aj z *biblicko-antropologického hľadiska*. Tam, kde sa u postavy prejavilo napredovanie v celistvosti, konštatoval sa u nej aj predpoklad pre zľutovanie a následne i pre milosrdný postoj. Kľúčovú pozíciu v ich milosrdnom postoji a konaní zohrával súcit čiže ľútostivé srdce. Práve

⁴⁹ Táto modlitba Štefana s prosbou o odpustenie pre neveriacich v Ježiša je inšpirovaná Ježišovou modlitbou na kríži (Lk 23,34).

zľutovanie, ako opak biblického výrazu *tvrdosť srdca*, sa javí križovatkou mravného rozhodovania a konania človeka a formuje osobu k mravnej bezúhonnosti čiže dokonalosti. Takýto súcit sa vo vrcholnej miere konštatuje u Ježiša, ktorý svojím vtelením zjavil tvár Otcovho zľutovania a milosrdenstva.

Podľa Apoštola „celé Písmo je Bohom vnuknuté a užitočné [...] na výchovu v spravodlivosti, aby bol Boží človek dokonalý a pripravený na každé dobré dielo“ (2Tim 3,16-17). Dejiny spásy, počnúc Noemom, Abrahámom, Mojžišom až po Pavla v NZ, dosvedčujú, že Pán od počiatkov pozýval k dialógu a k spolupráci na svojom diele milosrdenstva aj človeka. Ukazujú, že autenticky dokonalým je milosrdný človek, a zároveň že milosrdenstvo je najlepším prejavom, ba dušou dokonalosti. Milosrdenstvom si človek najviac zachováva a prehľbuje svoju ľudskú dôstojnosť a znovu dosahuje vykúpenú integritu Božieho obrazu a podoby (Gn 1,26). Človek na ceste k osobnej integrite sa otvára pre celistvé napĺňanie príkazu lásky (Dt 6,5; Lk 10,27) a zároveň láska, prameniaca zo súčinnosti autentického poznávania a cítenia a prejavená mravným konaním, je kľúčovou integratívnou silou osoby, a tým aj východiskom a podmienkou jej schopnosti milosrdenstva.

Zo sledovaných biblických textov je zrejmé, že milosrdenstvo je božská aj ľudská dokonalosť, svätosť v zmysle dokonalej lásky. Božie milosrdenstvo sprevádza celé dejiny spásy a vďaka ľudskej krehkosti, ktorá ho roznečuje, trvá naveky (Ž 136; 118; porov. Júd 21). Integrácia vlastnej krehkosti umožňuje človeku nielen účasť na Božom milosrdenstve, ale podľa Ježišovho odporúčenia: „Buďte milosrdní...“ aj jeho odovzdávanie, aby sa Otcovo milosrdenstvo mohlo zjavovať a bolo večné i skrze človeka⁵⁰.

---

⁵⁰ Lk 6,36; porov. Mt 25,34-40.

Zoznam použitej literatúry

- BOSETTI, Elena M.: Luca evangelista della misericordia. In: Alberto Valentini et al.: *Luca – alcuni percorsi. Atti de “Le giornate del vangelo” a cura del CAB diocesi di Carpi*, Reggio Emilia: Edizioni San Lorenzo, 1998, 67-83.
- CLARK, Gordon R.: *The word Hesed in the Hebrew Bible* (JSOTSup 157), Sheffield: Academic Press, 1993.
- DECETY, Jean – ICKES, William: *The Social Neuroscience of Empathy*, Massachusetts: Institute of Technology, 2009.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Genesis* (KSZ 1), Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Marek* (KNZ 1), Trnava: Dobrá kniha, 2013.
- GIUNTOLI, Federico: Večné Dávidove protirečenia, *StBiSl* 6 (2014) 23-40.
- CHILDS, Brevard S.: *Biblical Theology of the Old and New Testament. Theological Reflection on the Christian Bible*, Augsburg: Fortress Press, 1993.
- FARKAŠ, Pavol: Personalistický rozmer integrity ľudskej osoby v biblickom texte. In: Ján Letz – Mária Raisová – Andrej Démuth (eds.): *Za personalistickú kultúru*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Katedry filozofie, konanej dňa 23. septembra 2004 na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave (Acta Philosophica Tyrnaviensia 9), Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2004, 11-19.
- HROBOŇ, Bohdan: *Imago Dei* ako proces posväcovania sa. Náčrt starozmluvného chápania stvorenia človeka ako Božieho obrazu. In: Mária Kardis (ed.): *Biblia a morálka*. Zborník prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci projektu „Biblické dni“ 25. októbra 2010, Prešov: Prešovská univerzita, 2011, 174-176.
- JANČOVIČ, Jozef: „*V srdciach sa vrátili do Egypta*“ (Sk 7,39). *Exegeticko-teologická analýza perikopy Ex 32–34 s využitím kánonického prístupu* [dizertačná práca], Bratislava: RKCMBF UK, 2008. [online]. [cit. 2014-06-29]. Dostupné na internete: <https://stella.uniba.sk/zkp-storage/dpg/dostupne/RK/2009/2009-RK-GwSLyh/2009-RK-GwSLyh.pdf>.
- JANČOVIČ, Jozef: Dar stvorenia a jeho morálne implikácie. In: Mária Kardis (ed.): *Biblia a morálka*. Zborník prednášok z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej v rámci projektu „Biblické dni“ 25. októbra 2010, Prešov: Prešovská univerzita, 2011, 42-54.
- JANČOVIČ, Jozef: Kánonický prístup, podporné inštrumentárium tézy *Božie slovo – duša teológie*, *AFTUCB* 10 (1/2013) 2-19.
- JERVIS, Giovanni: *Psicologia dinamica*, Bologna: Il Mulino, 2001.
- KASPER, Walter: *Milosrdenstvo. Základný pojem evanjelia – kľúč ku kresťanskému životu*, Trnava: SSV, 2015.
- KING, Paul W.: *Climbing Maslow's Pyramid*, Leicester: Matador, 2009.
- KRÁĽOVÁ, Dagmar: *Integrálna evanjelizácia v Evanjeliu podľa Lukáša* [nepublikovaná dizertačná práca], Bratislava: RKCMBF UK, 2012.
- KRÁĽOVÁ, Dagmar: *Oči všetkých sa upreli na neho. Náčrt integrálnej evanjelizácie v Lukášovom evanjeliu*, Ružomberok: KBD, 2013.
- LÉON – DUFOUR, Xavier a kol.: *Slovník biblickej teológie*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.

- MAGNA, Paola: Dalla perfezione alla integrazione, *Tredimensioni* 3 (2006), Roma: Istituto superiore per formatori, 2006, 55-63.
- NAKONEČNÝ, Milan: *Lidské emoce*, Praha: Academia, 2000.
- NOVOTNÝ, Adolf: *Biblický slovník*, Praha: Kalich, 1956.
- OMDAHL, Becky Lynn: *Cognitive Appraisal, Emotion, and Empathy*, New York: Psychology Press, 2014.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi. Prejav Jeho Svätosti pápeža Jána Pavla II. a dokument Pápežskej biblickej komisie. Z talianskeho originálu Interpretazione della Bibbia nella Chiesa* preložilo Katolícke biblické dielo, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa J. Vojtaššáka, 1995.
- RALPHS, Alfred – HANHART, Robert (eds.): *Septuaginta. Editio altera*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.
- ROSSÉ, Gérard: *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, Roma: Città Nuova Editrice, 2006.
- ŘÍČAN, Pavel: *Psychologie náboženství a spirituality*, Praha: Portál, 2007.
- SANDERS, James A.: *Canon and Community. A Guide to Canonical Criticism*, Augsburg: Fortress Pub, 1984.
- SCHÜRMANN, Heinz: *Das Lukasevangelium*, Freiburg: Herder, 1969.
- STEVANI, Milena: La dimensione evolutiva della capacità di empatia, *RSEd* 34 (3/1996) 347-372.
- STEVANI, Milena: *Per una vita religiosa oltre le dicotomie*, Roma: LAS, 1994.
- ŠTRBA, Blažej: Lútostivý a milostivý Boh. Komparácia slovenských prekladov niektorých charakteristík Boha s ich hebrejským originálom, *StBiSl* 7 (2015) 22-59.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Rím: SÚSCM, 1995.
- THORNE, Brian: *Carl Rogers*, Los Angeles: Sage Publications, 2013.
- TIŇO, Jozef: Človek z pohľadu biblickej antropológie, *RaN* 1 (1/2003) 88-97.
- TIŇO, Jozef (ed.): *Exodus* (KSZ 3), Trnava: Dobrá kniha, 2013.
- TROJAN, Kazimierz: *Potrzeby psychiczne i wartości oraz ich implikacje religijne*, Krakow: Wydawnictwo WAM, 2007.
- TRSTENSKÝ, František: Téma Božieho Milosrdenstva na stránkach Svätého písma. In: Kongregácia sestier Matky Božieho Milosrdenstva: *Prvý kongres apoštolov Božieho Milosrdenstva na Slovensku*. Prednášky 9. – 11. september 2010. Téma „Boží dar pre naše časy“, Čierny Balog, Košice: Harlequin, 2010, 13-28.
- VERGOTE, Antoine: *Psychologie religieuse*, Bruxelles: Carles Dessart, 1966.
- WOJTYLA, Karol: *Perché l'uomo. Scritti inediti di antropologia e filosofia*, Milano: Arnoldo Mondadori editore S.p.A., 1995.

Zhrnutie

Štúdiá ponúka príspevok k objasneniu korelácie kľúčových biblických pojmov dokonalosti a milosrdenstva, ktoré sa konvenčne chápu izolovane. V kánonickej perspektíve najprv skúma uplatňovanie pojmu integrity u konkrétnych biblických postáv. Následne zhodnocuje otvorenosť danej postavy pre milosrdenstvo a použitím všeobecných kategórií psychológie (konzistencia, empatia, aktívny súcit) zvažuje predpokladanú koreláciu integrity a milosrdenstva. Synchronná lektúra vybraných biblických textov ukázala, že milosrdné konanie je v biblickej antropológii, podobne ako v psychológii, podmienené integritou osoby. Z toho vyplýva, že autentické nasledovanie Božieho milosrdenstva predpokladá proces integrácie čiže vnútornú celistvosť, ktorej súčasťou je kognitívne a emotívne prijatie vlastnej ohraničenosti.

Kľúčové slová: integrita, milosrdenstvo, empatia, biblické postavy, kánon.

Summary

The study contributes to the debate about the correlation of key biblical concepts of perfection and mercy that are conventionally understood in isolation. The application of the concept of integrity to selected biblical characters is initially studied from the canonical perspective. Subsequently, the openness of the given character to mercy-showing is evaluated with the aid of general categories of psychology (consistency, empathy, active sympathy), and an assumed correlation of integrity and mercy is considered. The synchronic reading of biblical texts shows that the action of mercy in biblical anthropology, as in psychology, is conditioned by the integrity of the personality. Authentic imitation of God's mercy requires the process of integration, inner wholeness, with the cognitive and emotive acceptance of own limitation.

Keywords: integrity, mercy, empathy, biblical characters, canon.

Dagmar Kráľová FMA
Kremnická 17
917 01 BRATISLAVA
Slovakia
dasa.fma@gmail.com

Contents

Treaties

Jeremy CORLEY

Tripartite Creation in Sirach 16:26–17:4 155-184

Blažej ŠTRBA

Boundless Is God’s Forgiveness? The Hebrew Root *slh* and Its
Greek Translations as an Essential Element of the Old Testament
Theology of Forgiveness 185-219

Juraj FENÍK

Temporarily Barren: Elizabeth and the Transformation of Women
in Luke’s Gospel 220-247

Ladislav TICHÝ

“Be Merciful” (Luke 6:36) in the Context of the New
Testament 248-264

Dagmar KRÁĽOVÁ

“For His Mercy Is Everlasting”. An Outline of the Correlation
between Integrity and Mercy in Selected Biblical Characters and
Its Clarification from the Psychological Point of View 265-282

Abstracts and reviews 283-306

Communications and references 307-310

Obsah

Štúdie

<i>Jeremy CORLEY</i> Tripartite Creation in Sirach 16:26–17:4	155-184
<i>Blažej ŠTRBA</i> Bezhraničné Božie odpustenie? Hebrejský koreň <i>slh</i> a jeho grécke preklady ako základný prvok teológie Starého zákona o odpustení	185-219
<i>Juraj FENÍK</i> Dočasne neplodná: Alžbeta a premena žien v Lukášovom evanjeliu	220-247
<i>Ladislav TICHÝ</i> “Bud’te milosrdní” (Lk 6,36) v kontextu Nového zákona	248-264
<i>Dagmar KRÁĽOVÁ</i> “Lebo jeho milosrdenstvo je večné”. Náčrt korelácie integrity a milosrdenstva u vybraných biblických postáv a jej osvetlenie z psychologického hľadiska	265-282
Abstrakty a recenzie	283-306
Správy a oznamy	307-310